

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

**Současný demografický vývoj a jeho dopad na
budoucí podobu rodiny**
Jana Havlíčková

Bakalářská práce 2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra sociálních věd
Akademický rok: 2008/2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana HAVLÍČKOVÁ**

Studijní program: **B6703 Sociologie**

Studijní obor: **Sociologie**

Název tématu: **Současný demografický vývoj a jeho dopad na budoucí podobu rodiny**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat analýzou demografického vývoje v České republice a jeho dopady na budoucí podobu rodiny. Předmětem práce bude také přehled a zhodnocení vybraných opatření rodinné politiky. Práce se bude opírat o kompilaci odborné literatury a statistická data.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

1. Mareš, P. a Potočný, T. Modernizace a česká rodina. Brno: Masarykova univerzita, 2003
2. Rabušic, L. Kde ty všechny děti jsou?. Praha: Sociologické nakladatelství, 2001
3. Čermáková, M. Proměny současné české rodiny. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000
4. Možný, I. Rodina a společnost. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006
5. časopis Demografie (dostupné na ČSÚ nebo v knihovně na UPCE)
6. Krebs, V. Sociální politika. Praha: ASPI, 2007

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Lucie Vítková
Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2008

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2009

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Lívía Šavelková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2008

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/200 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má práva na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 15.6.2009

Jana Havlíčková

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá problematikou rodiny a rodinné politiky v České republice. V první kapitole jsou popsány základní charakteristiky rodiny. Druhá kapitola popisuje změny, kterými prošla oblast rodiny–proměna rodiny, změny ve významu manželství, problematika nesezdaných soužití, změny v přístupu k rodičovství a důvody nárůst počtu neúplných rodin. Třetí kapitola analyzuje demografický vývoj v české společnosti po roce 1989 se zaměřením na sňatečnost, rozvodovost a porodnost. Součástí této kapitoly je vymezení pojmu druhého demografického přechodu. Závěrečná kapitola obecně definuje pojem rodinná politika a její cíle. V této kapitole jsou popsány finanční i nefinanční nástroje a jejich vliv na rodinnou oblast.

KLÍČOVÁ SLOVA

rodina, rodinná politika, demografický vývoj, sňatečnost, rozvodovost, porodnost

TITLE

Current demographic evolution and its impact on the future family structure

ANNOTATION

Bachelor's thesis deals with the family and family policy in the Czech Republic. The first chapter describes the basic characteristics of the family. The second chapter describes the changes undergone in the field concerning family issues—evolution on the family, changes in the importance of marriage, the issue of unmarried couples living together, changes in attitudes towards the parenthood and the reasons for increase in the number of single-parent families. The third chapter analyzes the demographic trends in Czech society after 1989, with a focus on marriage, divorce and birth rates. This chapter includes the definition of the second demographic transition. The final chapter generally defines family policy and its goals. This chapter describes the financial and non-financial instruments and their impact on the family area.

KEYWORDS

family, family policy, demographic evolution, marriage rate, divorce rate, birth rate

Obsah

Úvod.....	8
1 Rodina	10
1.1 Definice rodiny.....	10
1.2 Typy rodiny.....	11
1.3 Funkce rodiny.....	14
2 Změny v oblasti rodiny	16
2.1 Proměna rodiny	16
2.2 Změny ve významu manželství, nesezdaná soužití.....	19
2.3 Změny v přístupu k rodičovství.....	21
2.4 Nárůst počtu neúplných rodin	23
3 Analýza demografického vývoje v ČR po roce 1989	24
3.1 Sňatečnost	25
3.2 Rozvodovost	29
3.3 Porodnost	32
3.4 Druhý demografický přechod	35
4 Rodinná politika v ČR	37
4.1 Definice rodinné politiky	37
4.2 Cíle rodinné politiky.....	38
4.3 Nástroje rodinné politiky v oblasti podpory rodin s dětmi	39
4.3.1 Přímá finanční podpora.....	40
4.3.2 Nepřímá finanční podpora	43
4.3.3 Nefinanční podpora.....	44
4.4. Subjektivní hodnocení vlivu nástrojů rodinné politiky ze strany respondentů	45
Závěr.....	47

Úvod

Rodina je jedním ze základních pilířů společnosti. Je institucí, která má ve společnosti nenahraditelnou roli, neboť plní řadu důležitých a nezastupitelných funkcí. Rodina je dynamickou institucí. V průběhu času se, stejně jako naše společnost, neustále vyvíjí. Nejvyšší proměnou prošla rodina v České republice po roce 1989, kdy došlo k transformaci naší společnosti. S otevřením hranic se lidem naskytly nové příležitosti. Mohli začít cestovat, vzdělávat se a budovat svou vlastní pracovní kariéru. Po revolučním roce došlo k výrazným změnám i v oblasti demografického vývoje, především se začala snižovat porodnost a sňatečnost a byl zaznamenán nárůst v počtu rozvodů. V posledních letech narůstá počet dětí, které se rodí mimo manželství a stále více párů preferuje nesezdané soužití před manželským svazkem. Na tento nepříznivý demografický vývoj se snaží stát reagovat formou rodinné politiky. Rodinná politika představuje souhrn opatření, která jsou zaměřena na podporu rodin s dětmi.

Cílem mé bakalářské práce je analýza demografického vývoje v České republice po roce 1989. Zmapuji, jak se celospolečenské proměny, které postihly i oblast rodiny, projeví na hodnotách vybraných demografických ukazatelů. Předmětem práce bude také přehled a zhodnocení vybraných opatření rodinné politiky a jejich vlivu na oblast rodinného života.

První kapitola bakalářské práce je zaměřena na rodinu. V této kapitole je vymezen pojem rodina, dále jsou zde popsány jednotlivé typy rodiny a funkce rodiny.

Druhá kapitola se zabývá otázkou změn v oblasti rodiny. V textu je nejprve popsána proměna tradiční rodiny v rodinu moderní. Tato kapitola se soustřeďuje na změny v oblasti manželství a rodičovství, dále na problematiku nesezdaných soužití a neúplných rodin.

Třetí kapitola se věnuje analýze demografického vývoje v České republice po roce 1989. Je zde zmapován vývoj sňatečnosti, porodnosti a rozvodovosti. V poslední podkapitole je nastíněna problematika druhého demografického přechodu.

Čtvrtá kapitola se věnuje rodinné politice v ČR, a to zejména vymezení pojmu rodinná politika, jejím cílům a nástrojům.

1 Rodina

Přestože podle Sullerotové nastal v roce 1964 zlom, kdy v důsledku zásadní změny společenských hodnot a morálky se stal základní jednotkou státu jednatel¹, můžeme říci, že rodina je institucí, která v našem životě sehrává jednu z nejdůležitějších rolí a plní řadu důležitých a nezastupitelných funkcí. I když je v dnešní době kladen velký důraz na individualitu jedince, můžeme stále považovat rodinu za základní jednotku státu, která je stabilizačním prvkem společnosti.

1.1 Definice rodiny

Nalézt univerzální definici rodiny není jednoduché, neboť jich existuje mnoho a navzájem se od sebe, i když někdy jen nepatrně, liší. Tuto odlišnost způsobuje vývoj společnosti od tradiční k moderní a s ním související změna společenských hodnot, morálky a postojů. Pro ujasnění pojmu rodina zde předkládám několik vybraných definic od různých autorů.

„Rodina představuje skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.“²

„Soubor společně bydlících a hospodařících manželů nebo partnerů s dítětem nebo dětmi, nebo jednoho rodičů s dítětem nebo dětmi.“³

„Rodina v nejširším pojetí je chápána jako celek rozličných konstelací takové formy života, která obsahuje minimálně dvougenerační soužití dětí a rodičů, má trvalý charakter a vykazuje pevné vazby mezigenerační a vnitrogenerační solidarity.“⁴

Fišerová definuje rodinu jako „původní a nejdůležitější společenskou skupinu, která je základním článkem sociální struktury a ekonomickou jednotkou, jejíž hlavní funkcí je

¹ Sullerotová, E.: *Krize rodiny*, 1998, str.40

² Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.156

³ Krebs, V. a kol.: *Sociální politika*, 2005, str.344

⁴ *Národní zpráva o rodině*, 2004, str.10

reprodukce a výchova potomstva, jakož i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.“⁵

1.2 Typy rodiny

Nejčastěji se setkáváme s typologií rodiny, která rozlišuje rodinu nukleární a rozšířenou.

*„Nukleární rodina se skládá z dospělých manželů a jejich vlastních či adoptivních dětí žijících ve stejné domácnosti.“*⁶ Někdy se též můžeme setkat s označením tohoto typu rodiny, které pochází od významného sociologa Emila Durkheima, jako rodiny „manželské“.⁷

Pro nukleární typ rodiny je charakteristická její intimita, a důvěrnost osobních vztahů, které jsou založeny především na citu. Tyto charakteristiky jsou podmíněny především nízkým počtem členů rodiny.⁸

*„Pokud v jedné domácnosti žijí kromě obou rodičů a jejich dětí i další blízcí příbuzní, hovoříme o rozšířené rodině. Její součástí mohou být prarodiče, bratři a sestry se svými manželskými partnery, tety, synovci, apod.“*⁹

Podle Národní zprávy o rodině je právě nukleární rodina nejčastějším typem soužití v České republice.¹⁰ Rozšířené rodiny pak jsou dle Giddense převážně typické pro východní Evropu a Asii.¹¹ Pokud bychom se na tuto problematiku podívali z vývojového hlediska, mohli bychom obecně vydedukovat, že rozšířené rodiny byly častěji zastoupeny v tradičních společnostech. S proměnou tradiční společnosti ve společnost moderní pak došlo k rozšiřování nukleárního typu rodiny. Výzkumy ale tuto hypotézu vyvrací a poukazují na to, že se v evropských podmínkách vyskytují po dlouhou dobu především rodiny nukleární, které ale byly početnější.¹²

⁵ Fišerová, V.: *Rodina*, 1993, str.43

⁶ Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.156

⁷ blíže in: Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999

⁸ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2006, str. 50-62

⁹ Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.156-157

¹⁰ *Národní zpráva o rodině*, 2004, str.11

¹¹ Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.157

¹² Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.157

Další možné rozdělení rodiny pochází od Philippa Ariese, který rozlišuje tyto dva typy rodin:¹³

- **typ plodivý (rozmnožující se)** – v rodině je kladen důraz na majetek a na pracovní sílu a dochází k zanedbávání osoby dítěte;
- **typ malthusiánský (nakloněný kontrole porodnosti)** – bohatství domácnosti spočívá především v dětech a v jejich budoucnosti.

Le Play rozlišuje tři typy rodiny:¹⁴

- **Příbuzenská rodina** – podle Le Playe se tento typ rodiny vyskytuje u nomádů Orient a asijských stepí a u extenzivně zemědělsky hospodařících obyvatel východní Evropy. Pro tento typ rodiny je charakteristická vysoká stabilita a solidarita se slabšími členy rodiny. Jednotliví členové rodiny se vzdávají své odměny za práci ve prospěch celé rodiny. Členové nedisponují osobním vlastnictvím. Velký význam je přisuzován patriarchovi (otci), jehož potomci zůstávají napořád pod jeho vlivem a řídí se jeho pokyny.
- **Nestabilní rodina** – vznikla jako následek individualismu a industrialismu v bohatých a vzdělaných vrstvách západní Evropy. Typické je pro tento typ rodiny soužití rodičů a neprovdaných dětí, které ji ihned po sňatku opouštějí bez pocitu jakýchkoliv závazků vůči svým rodičům a sourozencům. Rodiče umírají opuštěni. Rodina je nestabilní a otcova autorita se vytrácí.
- **Rozvětvená rodina** – typická pro severní Německo především pro rodiny malých vlastníků půdy a dělníků. Jejím základem je rodinný dům, který zůstává nejstaršímu synovi a jeho vlastní rodině, která se stává jádrem rozvětvené rodiny a jejím úkolem je udržet kontinuitu rodiny a jejích tradic.

Johna Hajnal (1965) vymezil dva typy evropské rodiny a to typ západoevropský a východojižní:¹⁵

- **západoevropský** – lidé uzavírali manželství až v pozdním věku, muži kolem dvacátého šestého roku a ženy po dvacátém třetím roce, což bylo způsobeno problematikou

¹³ Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str.21

¹⁴ Možný, I.: *Sociologie rodiny*, 2008, str.38 a 39

¹⁵ typy evropské rodiny podle Hajnala in: Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.93

samostatného bydlení. Charakteristická pro tento typ rodiny byla existence nukleární rodiny a poměrně malá intenzita příbuzenských vztahů. Děti opouštěly rodinu relativně brzy, když odcházely za prací.;

- **východojižní** – pro tento typ je typický nižší věk při vstupu do manželství a věkový rozdíl mezi manželi. Žena se po uzavření sňatku obvykle stěhovala do domácnosti manžela. Charakteristické bylo soužití více generací v jedné domácnosti. Sňatek nebyl podmíněn ekonomickou situací snoubenců.

Český statistický úřad (ČSÚ) vymezuje pojem **censová domácnost**, která „je tvořena z osob společně bydlících v jednom bytě na základě jejich příbuzenských nebo jiných vztahů v rámci jedné hospodářící domácnosti.“¹⁶ V České republice se tento pojem nejvíce přibližuje pojmu rodina z hlediska sociologie. Díky tomu můžeme vymezit strukturu domácností. Cenzová domácnost je tedy podle ČSÚ rozlišována na:¹⁷

- **domácnost rodinná – úplná rodina**, tedy společně žijící manželé nebo druh s družkou s dětmi či bez dětí;
- **domácnost rodinná – neúplná rodina**, kterou tvoří jeden z rodičů s alespoň jedním dítětem;
- **vícečlenná nerodinná domácnost** – společně hospodářící osoby, mezi kterými je příbuzný i nepříbuzný vztah a které tvoří rodinnou domácnost;
- **domácnost jednotlivce** – tvoří ji jednotlivec, který samostatně hospodaří.

¹⁶ Ediční plán 2002, Domácnosti jednotlivců v ČR v letech 1970-2001, ČSÚ, dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/\\$File/413305a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/$File/413305a1.pdf), staženo dne 3.2.2009

¹⁷ Ediční plán 2002, Domácnosti jednotlivců v ČR v letech 1970-2001, ČSÚ, dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/\\$File/413305a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/$File/413305a1.pdf), staženo dne 3.2.2009

1.3 Funkce rodiny

Rodina je institucí, která hraje v životě člověka velmi významnou roli. Je primární skupinou, která ovlivňuje způsoby chování, jednání a myšlení člověka většinou po celý jeho život. V rodině si člověk osvojuje nejen základní vzorce chování, ale i určité postoje, hodnoty a tradice, které mu pomáhají fungovat a orientovat se ve společnosti. Rodina poskytuje mnohým z nás citové zázemí a v těžkých chvílích i bezpečné útočiště.

Rodina tedy plní hned několik důležitých funkcí. Mezi základní patří:¹⁸

- **biologická (reprodukční) funkce,**
- **ekonomická funkce,**
- **výchovná funkce,**
- **sociální funkce.**

Není pochyb o tom, že reprodukční funkce je funkcí velmi důležitou a to nejen pro samotnou rodinu, která se narozením dítěte rozrůstá, ale i pro celou společnost, která tak udržuje svou kontinuitu a existenci. Bohužel v posledních letech byly zaznamenávány spíše klesající tendence v porodnosti, což je zapříčiněno hned několika důvody, kterým se v tomto textu budu později věnovat.

Význam ekonomické funkce rodiny spočívá v zajištění stravy a statků především materiální povahy. Tato funkce je ale čím dál tím více oslabována státem a jeho sociálním systémem státních podpor a různých výhod.¹⁹

V souvislosti s ekonomickou funkcí se objevuje princip solidarity jednotlivých členů rodiny a to bez ohledu na výši příjmů každého z nich. Rodiče materiálně podporují děti po dobu jejich dětství a studia, dokud si samy nezačnou vydělávat. Naopak děti pak poskytnou tuto pomoc rodičům ve stáří. Podobně funguje princip solidarity mezi manželi, ale i mezi příbuznými, kteří patří do širší rodiny.

¹⁸ Krebs, V. a kol.: *Sociální politika*, 2005, str.344

¹⁹ *Národní zpráva o rodině*, 2004, str.11

Smyslem výchovné funkce je, podle Národní zprávy o rodině, připravit dítě na život ve společnosti. Výchova dítěte je tak zásadní, že její plná náhrada jinou institucí, než je vlastní rodina dítěte, by mohla ohrozit jeho zdravý rozvoj.²⁰

S výchovnou funkcí souvisí proces socializace. A. Giddens definuje socializaci jako „proces vývoje od stadia bezmocného novorozence až po osobu, která si dobře uvědomuje sebe samu a orientuje se ve vlastní kultuře.“²¹

V průběhu výchovy a socializace se od rodičů a našeho okolí učíme základním vzorcům a pravidlům chování, které naše společnost vyžaduje. Ale je nutné připomenout, že „role rodiny v socializaci dítěte se neustále zmenšuje.“²² Výchovná a socializační funkce stále více spadá do rukou škol, zájmových kroužků a v neposlední řadě médií, která významně ovlivňují chování dětí. Nesmíme opomenout i ten fakt, že pracovní vytížení rodiče mají na své děti stále méně času.

Sociální funkce rodiny zahrnuje vzájemnou emocionální podporu členů rodiny a materiální pomoc.²³ Rodina je ve společnosti chápána jako primární skupina, která hraje v životě člověka jednu z nejdůležitějších rolí.

²⁰ Národní zpráva o rodině, 2004, str.10

²¹ Giddens, A.: *Sociologie*, 1999, str.39

²² Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str.20

²³ Národní zpráva o rodině, 2004, str.11

2 Změny v oblasti rodiny

Rodina je dynamickou institucí. Znamená to tedy, že v průběhu let nezůstává stabilní, neměnnou, ale prochází, podobně jako jiné instituce, změnami. Významnou proměnou prošla česká rodina po roce 1989.

2.1 Proměna rodiny

Podobně jako jiné oblasti, ani rodina se nevyhnula změnám, které s sebou přinesla proměna tradiční společnosti ve společnost moderní.

V tradiční křesťanské společnosti bylo na manželství nahlíženo jako na instituci, která je nezrušitelná a doživotní. Svědčí o tom i obecné rčení: „Co Bůh spojil, člověk nerozlučuje“.²⁴

Pro rodiny existující v tomto období byla typická velmi silná vazba mezi členy rodiny. Rodina byla „jediným útočištěm v krutém světě“²⁵. Ženy byly doma a staraly se o chod domácnosti, zatímco muži vydělávali a často byli kvůli práci mimo domov. Lidé nepocítovali nerovnoprávnost mezi pohlavími.²⁶

V šedesátých letech minulého století převládala představa o modelu pevné, šťastné dvougenerační rodiny, kdy v manželství fungují tradičně oddělené a vzájemně se doplňující role muže a ženy. Přestože rodina měla mít podle této představy alespoň tři děti, v realitě tomu bylo jinak. Konec šedesátých let totiž odstartoval klesající tendenci v počtu narozených dětí a trend rostoucího počtu rozvodů.²⁷

Od druhé světové války se podstata tradiční, stabilní rodiny zásadně změnila a to hned v jejích nejzákladnějších kořenech. Právě od poloviny dvacátého století byly zaznamenány tyto změny.²⁸

²⁴ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008, str.22

²⁵ výraz použil Christopher Lash v názvu své knihy *Haven in a heartless world*, New York, Basic Books, 1997.

In: Sullerotová, E.: *Krise rodiny*, 1998, str. 8

²⁶ více v: Sullerotová, E.: *Krise rodiny*, 1998

²⁷ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008, str.20

²⁸ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008, str.21-23

- Předmanželský sex se stal legitimním.
- Došlo k vývoji a ke zpřístupnění takových technologií, které zabraňují početí dítěte (například hormonální antikoncepce, nitroděložní tělísko). Znamenalo to, že žena přebírá kontrolu nad svým otěhotněním. Těhotenství se v dnešní době dá naplánovat.
- Dříve byl výběr ženicha zcela v rukou rodičů nevěsty. Dnes záleží zcela na nevěstě, jakého muže si pro svůj společný rodinný život vybere.
- V dnešní době není problém požádat o rozvod. Pokud se manželé vzájemně dohodnou na vyrovnání a na péči o potomka, je rozvod otázkou několika dní a jednoho stání u soudu. Dříve tomu však nebylo. Manželství bylo posvátné a křesťanstvím bylo vnímáno jako nezrušitelné a doživotní.
- S dělbou práce došlo k oslabení rodiny. Muži často odcházeli za prací a žili po většinu času mimo domov. To mělo samozřejmě i další dopady na rodinný život. Docházelo k poklesu reprodukce. Péči o děti a starší rodinné příslušníky začínají přebírat státní instituce (školy, domovy důchodců, nemocnice, atd.). Právě v této chvíli vznikl čas pro zábavu a konzum.
- V tradiční rodině bylo hlavní funkcí a smyslem početí dítěte a jeho výchova. Bylo normální, že rodina měla více potomků. Ne jako dnes, kdy je normální mít jen jedno dítě. Značný podíl na tom nese účinná hormonální antikoncepce.
- Ženy začínají být emancipované. Už je nic nedrží doma u plotny, ale začínají myslet na svou vlastní profesní kariéru, chtějí se seberealizovat. Mění se i jejich postavení vůči mužům, které je považováno za rovnocenné. Čím dál více se setkáváme s případy, kdy žena vykonává výhradně „mužskou“ pracovní pozici.

Významnou proměnu rodiny od šedesátých let dvacátého století tedy můžeme stručně shrnout do těchto nejdůležitějších bodů:²⁹

- poklesl počet sňatků,
- počet rozvodů a rozchodů se zvýšil,
- vzrostl počet neúplných rodin,
- počet porodů se snížil,
- došlo k nárůstu počtu porodů mimo manželství,
- narostl počet pracujících žen a párů, kde jsou zaměstnáni oba manželé.

²⁹ Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str.87

Devadesátá léta dvacátého století, v České republice konkrétně revoluční rok 1989, se staly pro oblast rodiny přelomovými. V tomto roce došlo k velice významným změnám ve společnosti, které v konečném důsledku ovlivnily i rodinnou oblast. Otevřely se hranice států a s nimi se objevily nové možnosti. Lidé mohli začít cestovat a poznávat okolní svět. Ze zahraničí, především ze „západu“, k nám začaly pronikat nové a moderní technologie a technologické postupy, které s sebou přinášely vysoké nároky na vzdělání. Bylo tedy nevyhnutelné zpřístupnit kvalitní vzdělání všem bez rozdílu. Lidé měli chuť poznávat nové věci, vzdělávat se a seberealizovat se. Emancipované ženy touží po pracovní kariéře, oddalují své mateřství, plánují počet dětí i vstup do manželského svazku.

Zatímco E. Durkheim nazval tradiční rodinu „manželskou rodinou“, současná rodina podle něho odpovídá spíše termínu „vztahová rodina“ a je *čím dál víc „soukromou záležitostí“ a současně čím dál víc věcí „veřejnou“* [Durkheim, 1921].³⁰ Toto Durkheim vystihl sice již dříve, ale platí to dodnes.

Rodina se totiž stává více závislejší na státě a státních institucích (zejména na škole) a je méně závislá na příbuzných. V neposlední řadě je zaznamenán nárůst nezávislosti manželů na rodině. V současné rodině stále více nabývá na významu individualita jejich jednotlivých členů. Významným prvkem se tedy stává **autonomie jedince**. Podle Singly je to stát, který pomáhá zvýšit nezávislost jedince na druhých, především na ekonomické úrovni, kdy poskytuje pomoc prostřednictvím sociálního zabezpečení a různých podpor.³¹

Vztahy v rodině již samy o sobě nemají žádnou hodnotu. *„Důležité je, aby byl člověk šťasten sám za sebe.“*³²

Pro dnešní moderní rodinu již není důležité ekonomické dědictví, ale důraz je stále více kladen na vztahy mezi jednotlivými členy a na vzdělanostní kapitál.³³

³⁰ z poznámek z poslední přednášky ze sociologie rodiny E. Durkheima, kterou přednesl v Bordeaux v roce 1892. Marcel Mauss jeho přednášky uspořádal a poprvé zveřejnil v roce 1921 v Revue Philosophique. In: Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999

³¹ blíže v: Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999

³² Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str.91

³³ blíže v: Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999

Ivo Možný upozorňuje, že klesá nezávislost dětí na rodičích. Zároveň je pro dnešní moderní dobu typická stále větší závislost na masmédiích. Se zvyšující se nestálostí partnerství stoupá počet rozvodů a zvyšuje se počet lidí žijících v nesezdaném soužití.³⁴

2.2 Změny ve významu manželství, nesezdaná soužití

Manželství a jeho účel je definováno zákonem o rodině jako „*trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, přičemž hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.*“³⁵

Stejně jako rodina i manželství prochází změnami. Lidé v dnešní moderní době vnímají instituci manželství jinak. Dříve byla manželství uzavírána z rozumu, kde důležitou roli hrál především majetek. Manželství bylo velmi důležitým životním krokem a jedním z nejdůležitějších životních cílů obzvláště pro ženy. Zatímco manžel vydělával peníze, ženy se staraly o chod domácnosti a výchovu dětí.

Manželství dávalo lidem status dospělosti, pocit vlastní soběstačnosti a nezávislosti na rodičích a v neposlední řadě bylo spojeno s rodičovstvím. Dnes hrají v manželství důležitou roli především city a podstatou jeho existence se stává štěstí jedince.³⁶

„*Manželské vztahy se mění v závislosti na sociálním postavení jednotlivců.*“³⁷ Becker přichází s teorií ekonomické směny, kdy vychází z předpokladu, že muži a ženy při sňatku obchodují. Lidé se berou proto, že sňatkem získají více, než kdyby byli svobodní. V sedmdesátých letech nastal ale zlom, který Becker vysvětluje tím, že vzrostla zaměstnanost žen a s ní vzrostly i jejich výdělky a ekonomická nezávislost. To vedlo k tomu, že si ženy začaly pečlivěji vybírat partnera pro společný život.³⁸

Důkladné hledání kvalitního partnera vede ke stále rostoucímu počtu nesezdaných soužití, tzv. soužití na zkoušku. Nesezdané soužití Rabušic definuje jako: „*formu soužití dvou*

³⁴ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008

³⁵ *Národní zpráva o rodině*, 2004, str. 90

³⁶ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001

³⁷ Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str. 103

³⁸ Becker, G. S.: *A Treatise on the Family*, 1981 a Becker, G. S.: *A Treatise on the Family*, 1991. Oboje in: Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, kapitola 4

*jedinců opačného pohlaví, kteří žijí ve svazku podobném manželství, to je mají spolu intimní sexuální vztahy, společně bydlí a společně hospodaří, avšak nejsou oficiálně sezdáni“.*³⁹

Nesezdané soužití je soužití individualizované, které umožňuje jedinci mít pocit osobní svobody.⁴⁰ Jedinec má pocit nezávislosti na svém partnerovi. Soužití na zkoušku umožňuje důkladnější vzájemné poznání obou partnerů. Pokud jeden z partnerů neplní očekávání druhého partnera, pár se „jednoduše“ rozejde, protože k sobě nemají oficiální závazky. V dnešní době je stále častější, že si páry žijící na tzv. psí knížku pořizují potomky. Výhodou nesezdaného soužití je „relativní“ snadnost jeho ukončení oproti legitimnímu manželství, kdy je nutné, v případě rozvodu, dohodnout se před soudem na majetkovém vyrovnání obou partnerů a případně i na péči o dítě (dětí).

Kromě této formy soužití se stává v dnešní společnosti velmi moderní formou soužití tzv. oddělené soužití (známé také jako LAT, Living Apart Together). *„Oddělené soužití vyjadřuje stav, kdy dva lidé opačného pohlaví „patří k sobě“; jejich okolí ví, že spolu žijí, avšak každý z partnerů si ponechává své vlastní bydlení a své vlastní hospodaření.“*⁴¹ Žena se nemusí každý den „stresovat“, zda má pro muže navařeno a uklizeno, stejně jako se muž nemusí starat o její finanční zabezpečení.⁴²

Muž a žena mají ale i jinou možnost a sice tu, že zůstanou bez partnera. K tomuto rozhodnutí se mohou uchýlit buď dobrovolně, nebo nedobrovolnou cestou. Jedním z důvodů „dobrovolné svobody“ bývá často pracovní kariéra, kdy si jedinci uvědomují, že by na partnera či rodinu neměli čas. V tom druhém případě může být důvodem nějaký fyzický hendikep nebo špatný zdravotní nebo duševní stav člověka.⁴³

V posledních letech se můžeme stále častěji setkat ještě s jednou formou partnerského soužití a tím je soužití jedinců stejného pohlaví. Homosexuálové v některých z nás mohou vzbuzovat pohoršení, ale čím dál více lidí začíná soužití jedinců stejného pohlaví vnímat jako „normální“. Není tomu ale tak dávno, co byla homosexualita považována za nemoc nebo za

³⁹ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.193

⁴⁰ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001

⁴¹ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.201

⁴² Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str. 201

⁴³ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str. 201 a 202

nějaký druh úchytky. V roce 1961, s rozvojem svobodomyšlné společnosti, Česká republika zrušila kriminalizaci homosexuálů.⁴⁴

Dne 15.3.2006 byl schválen zákon o registrovaném partnerství⁴⁵, který vstoupil v platnost v červenci 2006. Tento zákon sice nezlegalizoval sňatky mezi homosexuály, nárok na vdovský či vdovecký důchod ani společné jmění, ale umožňuje partnerům po sobě dědit, získávat informace o zdravotním stavu druhého a ukládá i vyživovací povinnost.⁴⁶

2.3 Změny v přístupu k rodičovství

Rodičovství je jednou z nejdůležitějších událostí v lidském životě. V dnešní době bývá většinou plánované. Antikoncepce dává ženám možnost rozhodovat o svém těhotenství, rozhodovat o tom kdy a kolik budou mít dětí. Téměř každý člověk touží po tom stát se rodičem, rozhodnutí ale není jednoduché. Vliv na rodičovství mají nejen subjektivní preference, ale také ekonomická situace.

Dříve bylo rodičovství vázáno na sňatek. Dnes už tomu zdaleka tak není. Podle Paloncyové, která se zabývá problematikou rodin, zastávají mladí lidé názor, že *„dítě nemusí vyrůstat v úplné rodině a může být vychovááno stejně dobře jedním rodičem jako oběma společně.“*⁴⁷

Paloncyová upozorňuje na to, že podle mladých lidí není důležité, aby se děti rodily výhradně do manželství. Zřejmě je tento názor ovlivňován rostoucím vzděláním.⁴⁸

Jak již bylo řečeno, rozhodnutí o rodičovství není jednoduchou záležitostí. Faktorem, který má často velmi zásadní vliv na rodičovství a na počet dětí, jsou ekonomické podmínky. V případě mateřství musí žena na čas opustit pracovní proces. To často znamená snížení příjmů do rodinného rozpočtu. Dále má na toto rozhodnutí vliv vzdělání, pracovní kariéra, možnost vlastního bydlení, atd.

⁴⁴ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str. 203

⁴⁵ Historie prosazování registrovaného partnerství, dostupné na:
<http://www.partnerstvi.cz/rp-informace/rp-historie.phtml>, staženo dne 2.6.2009

⁴⁶ V Aténách demonstrovali homosexuálové za platnost sňatků, dostupné na:
<http://www.004.cz/view.php?cisloclanku=2008093001-ateny-snatky>, staženo dne 11.2.2009

⁴⁷ Paloncyová, J.: *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, 2003, str. 13

⁴⁸ Paloncyová, J.: *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, 2003, str. 13

V tradiční společnosti byla péče o dítě převážně v rukou matky. Tento názor se dnes stává zastaralým. Důkazem toho je zavedení rodičovského příspěvku, který může pobírat i otec. Otec má nárok i na rodičovskou dovolenou, a to od narození dítěte do dosažení tří let dítěte.⁴⁹ Důvodem, že se otec rozhodne být s dítětem na rodičovské dovolené nemusí být pouze finanční stránka, ale i jeho vlastní rozhodnutí, že se chce věnovat svým potomkům.

Objevují se názory, že děti znamenají omezení osobní svobody. Rodič na sebe totiž musí plně převzít odpovědnost za výchovu a péči o dítě. Podle výzkumu „Rodina 2001“ považovalo 50% respondentů ve věku 25-29 let založení rodiny za omezení osobní svobody rodičů.⁵⁰

Pro dřívější dobu byly typické spíše vícedětné rodiny. Dnes si rodiče většinou plánují počet dětí. Podle Paloncyové se ve 2. polovině 90. let snížil počet mladých lidí, kteří preferují rodinu o 3 a více dětech, naopak se zvýšil počet těch, kteří by volili jen 1 dítě. Za ideální model rodiny je stále považována rodina se dvěma dětmi, jak to vyplynulo z výzkumu „Rodina 2001“.⁵¹

⁴⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí, sekce Rodina, dostupné na:
<http://www.mpsv.cz/cs/4>, staženo dne 6.4.2009

⁵⁰ Paloncyová, J.: *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, 2003, str. 15

⁵¹ Paloncyová, J.: *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, 2003, str. 14

2.4 Nárůst počtu neúplných rodin

Po roce 1989 se v České republice objevuje další negativní jev. Zvyšuje se počet neúplných rodin. Důkazem toho je zatím poslední sčítání SLDB z roku 2001.

Tabulka č.1: Úplné a neúplné rodiny (vlastní zpracování)

Forma rodiny	Rok 1980		Rok 1991		Rok 2001	
	v tisících	v %	v tisících	v %	v tisících	v %
Úplné rodiny	2 556,8	66	2 512,9	62	2 333,6	54,6
Neúplné rodiny	325,1	8,4	434,4	10,7	576,4	13,5
Nerodinné domácnosti	55	1,4	14,7	0,4	84,5	2
Domácnosti jednotlivců	938,8	24,4	1 089,6	26,9	1 276,2	29,9
Rodiny a domácnosti celkem	3 875,7	100	4 051,6	100	4 270,7	100

Zdroj: Statistické analýzy-Rodiny a domácnosti v ČR (podle SLDB), Vývoj počtu rodin a domácností, ČSÚ, [http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_poleleti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_\(podle_sldb\)](http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_poleleti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_(podle_sldb)), staženo 6.4.2009

Podle tabulky č.1 došlo k rapidnímu poklesu počtu úplných rodin, kdy se od roku 1991 do roku 2001 jejich počet snížil o téměř 180 tisíc. Tento jev se projevil v tom, že současně s ním začal růst počet neúplných rodin a domácností jednotlivců. V roce 2001 byl oproti roku 1991 zaznamenán nárůst počtu neúplných rodin o 142 tisíc a domácností jednotlivců o 186,6 tisíc.

Neúplná rodina může vzniknout rozvodem, úmrtím, ovdověním i odchodem nesezdaného partnera. Podle ČSÚ stojí v čele domácnosti neúplné rodiny většinou žena, v roce 2001 tomu tak bylo v 85% případů.⁵² Může tomu tak být z toho důvodu, že v případě rozvodu soud svěří, ve většině případů, péči o dítě do rukou matky.

⁵² Statistické analýzy-Rodiny a domácnosti v ČR (podle SLDB), Vývoj počtu rodin a domácností, ČSÚ, dostupné na: [http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_poleleti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_\(podle_sldb\)](http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_poleleti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_(podle_sldb)), staženo 6.4.2009

3 Analýza demografického vývoje v ČR po roce 1989

Tato kapitola je zaměřena na analýzu demografického vývoje českého obyvatelstva. Po roce 1989 došlo k radikálnímu obratu a k zásadní proměně české společnosti. Výrazným změnám se nevyhnul ani demografický vývoj a to především v oblastech sňatečnosti, rozvodovosti a porodnosti. Se změnou režimu a otevřením hranic vznikaly nové možnosti. Lidé mohli mimo jiné začít svobodně cestovat, vzdělávat se a věnovat se své pracovní kariéře. Začal se klást důraz na úspěch jedince a jeho individualitu. To se však začalo projevat v demografickém chování obyvatelstva.

Rabušic upozorňuje, že se v posledních letech objevují názory, „že česká rodina se dostává do krize, neboť mladí lidé přestávají rodiny zakládat, v rodinách se rodí málo dětí a velký podíl manželství se rozvádí. Objevují se i obavy o další osud českého národa, který by za těchto podmínek mohl začít pomalu vymírat. Za příčinu tohoto „neutěšeného“ stavu je implicitně, ale i mnohdy explicitně považována ekonomická a sociální politika českého státu uplatňovaná po roce 1989.“⁵³

V následujících podkapitolách je zmapován demografický vývoj v České republice v oblastech sňatečnosti, porodnosti a rozvodovosti po roce 1989. Závěr kapitoly je zaměřen na problematiku druhého demografického přechodu, který vznikl jako reakce na velkou proměnu v demografickém chování.

⁵³ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.9

Pozn. Rabušic odmítá označení našeho populačního vývoje jako negativního a zároveň si nemyslí, že se nacházíme v demografické krizi. Demografický vývoj je nejen logickou, ale i zdravou součástí vývoje naší společnosti.

3.1 Sňatečnost

Tabulka č.2: Sňatky v ČR v období 1991-2007 (vlastní zpracování tabulky)

rok	sňatky celkem	z toho							
		ženich ve věku 16-17 let	ženich ve věku 18-19 let	ženich ve věku 20-24 let	ženich ve věku 25-29 let	nevěsta ve věku 16-17 let	nevěsta ve věku 18-19 let	nevěsta ve věku 20-24 let	nevěsta ve věku 25-29 let
1991	71 973	247	6 325	32 777	15 475	2 302	21 604	27 841	8 467
1992	74 060	193	6 714	33 539	16 023	2 037	22 512	28 699	8 690
1993	66 033	155	5 661	29 411	14 509	1 466	18 692	26 823	8 066
1994	58 440	54	3 924	25 227	13 450	787	13 827	25 609	7 568
1995	54 956	46	2 730	23 348	13 174	520	10 352	25 757	7 931
1996	53 896	30	1 953	21 882	13 947	354	7 716	26 445	9 034
1997	57 804	27	1 564	21 352	15 875	261	6 435	27 777	10 726
1998	55 027	15	1 185	19 031	16 787	187	5 082	26 628	11 568
1999	53 523	8	905	16 183	17 987	128	3 909	24 214	13 484
2000	55 321	6	695	14 462	20 368	99	2 915	23 523	16 164
2001	52 374	6	476	11 569	20 343	89	2 315	19 971	17 486
2002	52 732	7	407	9 629	21 160	82	1 878	17 782	19 285
2003	48 943	5	269	7 380	19 674	51	1 453	14 570	19 069
2004	51 447	5	261	6 463	20 192	55	1 338	13 205	21 044
2005	51 829	6	215	5 372	19 921	44	1 174	12 107	21 290
2006	52 860	1	197	4 819	19 218	39	1 032	11 204	21 472
2007	57 157	6	179	4 676	19 179	29	1 034	11 211	22 324

Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ, Sňatky v ČR,

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU003&stranka=0&kapitola_id=18, staženo dne 1.3.2009

Po roce 1989 dochází v České republice ke změnám v demografickém vývoji, který je ovlivněn transformací české společnosti. Zatímco v roce 1990 bylo podle ČSÚ v České republice uzavřeno 90 953⁵⁴ sňatků, v následujícím roce byl zaznamenán jejich prudký pokles a to přibližně o 17 000. I nadále docházelo ke snižování počtu lidí, kteří se rozhodli vstoupit do manželství. Nejnižší počet sňatků byl zaregistrován v roce 2003 (48 943 sňatků). K výraznějšímu nárůstu sňatků došlo až v roce 2007.

⁵⁴ Ediční plán 2002, Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR, Sňatky podle rodinného stavu snoubenců, ČSÚ, dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003E5DFB>, staženo dne 2.6.2009

Z tabulky č.2 je patrné, že v posledních letech dochází ke zvyšování počtu sňatků u lidí starších 25 let. Zatímco v roce 1991 bylo u osob starších 25 let zaznamenáno 23 942 sňatků v roce 2007 jejich počet přesahoval hodnotu 41 500. Dochází tedy ke snižování počtu sňatků uzavřených mladšími osobami.

Co stojí za poklesem sňatečnosti? Podle Rabušice mají na klesající míru sňatečnosti vliv dva faktory. Jednou z nich je proměna české společnosti ve společnost demokratickou, která s sebou přinesla nové příležitosti a možnosti. Na druhé straně se změnilы představy mladých lidí o manželství. Vznikají alternativy manželství, roste význam nesezdaných soužití páru.⁵⁵

Rychtaříková upozorňuje na nepříznivost ekonomických podmínek, které také můžeme hledat za poklesem počtu sňatků. Lidé vyčkávají s uzavřením sňatku z důvodu nedostatečného ekonomického a sociálního zabezpečení. Velkou roli hraje i skutečnost, že mladí lidé nemají k dispozici své vlastní bydlení.⁵⁶

Na změnu v intenzitě sňatečnosti může mít vliv i *sňatková tíseň*. Na vlivu tohoto faktoru nerovnosti v počtech potencionálních ženichů a nevěst se shodují Možný i Rabušic. Od druhé poloviny devadesátých let procházejí sňatkovou tísní ženy narozené v období baby boomu v sedmdesátých letech. Ženy totiž při hledání potencionálního ženicha berou v potaz nejen své vrstevníky, ale i muže o pár let starší, kteří by jinak připadli mladším ročníkům žen. Na konci devadesátých let a na začátku jedenadvacátého století dochází k obrácení situace a nastává „tlačénice“ ženichů z důvodu nedostatku nevěst.⁵⁷

⁵⁵ Rabušic, L.: *O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice*, 1996, str.173-180 a Rabušic, L.: *Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii)*, 1997, str. 114-119

⁵⁶ Rychtaříková, J.: *Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace*, 1996, str. 77-88 a

Rychtaříková, J.: *Nechci této společnosti namlouvat, že se nic neděje*, 1997, str.267-268

⁵⁷ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2006, str.129 a Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str. 217 a 218

Tabulka č.3: Podíl sňatků svobodných ve věku ženicha 25-49 let podle pohlaví a vzdělání (%), 1991-2007

	Vzdělání ženicha			Vzdělání nevěsty		
	1991	1999	2007	1991	1999	2007
Základní	44,5	56,3	68,7	39,0	51,9	61,1
Střední (vyučení)	54,2	65,5	71,5	60,7	67,6	67,1
Střední s maturitou	59,3	71,7	78,2	66,7	75,7	79,5
Vysokoškolské	69,7	77,3	85,5	74,8	83,7	90,4
Celkem	56,8	69,0	76,7	60,6	71,9	77,4
Počet sňatků (absolutní)	29 935	32 864	47 602	29 935	32 864	47 602

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Sňatečnost, ČSÚ, [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/\\$File/400708a2.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/$File/400708a2.pdf), staženo dne 29.5.2009

Údaje v tabulce č. 3 prokázaly pozitivní závislost mezi úrovní dosaženého vzdělání a podílem svobodných, tzn. že s rostoucí úrovní vzdělání roste podíl sňatků svobodných lidí. Lidé s vyšším vzděláním uzavírají sňatek později než lidé se vzděláním základním.

Tabulka č.4: Průměrný věk mužů a žen při 1. sňatku (vlastní zpracování tabulky)

Rok	Průměrný věk	
	muži	ženy
1991	24,7	22,3
1999	28,5	26,2
2002	29,7	27,3
2005	30,7	28,1
2006	31,0	28,4
2007	31,2	28,6

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Sňatečnost, ČSÚ, [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/\\$File/400708a2.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/$File/400708a2.pdf), staženo dne 29.5.2009

Od roku 1991 dochází ke zvyšování průměrného věku snoubenců. V období od roku 1991 do roku 2007 vzrostl průměrný věk mužů při prvním sňatku o 6,5 roku. Průměrný věk žen v tomto období vzrostl o 6,3 roku.

Na vývoj sňatečnosti může mít vliv i pro populační politika státu . Zvyšování sňatečnosti může být důsledkem vysokého zdaňování svobodných a bezdětných. V období komunismu stát dosahoval vysoké míry sňatečnosti tím, že lidem, kteří nebyli manželi, neumožnil šanci získat byt.⁵⁸

Nutno poznamenat, že v dnešní době existuje podpora svobodných matek ze strany státu, která může mít naopak negativní vliv na míru sňatečnosti. Jsou situace, kdy se vyplatí partnerům žít v nesezdaném soužití a to z důvodu výše poskytovaných sociálních dávek.

⁵⁸ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008, str.213-114

3.2 Rozvodovost

Tabulka č.5: Rozvody v ČR v letech 1989 – 2007 (vlastní zpracování tabulky)

	Rozvody celkem	V tom podle délky trvání manželství					
		méně než 1 rok	1 rok	2-4 roky	5-9 let	10-14 let	15 a více let
1989	31 376	-	-	-	-	-	-
1990	32 055	-	-	-	-	-	-
1991	29 366	563	2 105	-	7 343	4 749	7 576
1992	28 572	432	1 842	6 815	7 438	4 531	7 514
1993	30 227	283	1 572	7 415	8 143	4 797	8 017
1994	20 939	264	1 460	7 274	8 375	4 935	8 631
1995	31 135	210	1 178	7 094	8 789	5 180	8 684
1996	33 113	231	1 141	6 645	9 887	5 683	9 526
1997	32 465	257	1 109	5 930	9 868	5 871	9 430
1998	32 363	323	1 261	5 406	9 460	6 162	9 751
1999	23 657	222	1 071	4 078	6 589	4 418	7 279
2000	29 704	-	1 263	5 048	7 813	6 180	9 400
2001	31 586	153	1 145	4 984	7 826	6 960	10 518
2002	31 758	164	1 106	4 895	7 446	7 000	11 147
2003	32 824	192	1 139	4 871	7 267	7 148	12 207
2004	33 060	184	1 099	4 736	7 396	6 994	12 651
2005	31 288	187	970	4 377	6 852	6 089	12 813
2006	31 415	158	1 122	4 435	7 209	5 681	12 810
2007	31 129	277	1 099	4 289	6 808	5 424	13 232

Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ, Rozvody v ČR,

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU009&stranka=1&kapitola_id=18, staženo 1.3.2009 a

Ediční plán 2002, Vývoj rozvodovosti v ČR v letech 1989-2001, ČSÚ,

<http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003ECF1F>, staženo 1.3.2009

Během období od roku 1989-2007 klesl počet rozvodů pod hranici třiceti tisíc pouze pětkrát. V tomto období došlo v průměru ke 30 423 rozvodů. V několika posledních letech se počet rozvodů ustálil, přesto se nejedná o malou hodnotu.

Dosavadního maxima dosáhl počet rozvodů v roce 1996, kdy bylo zaznamenáno 33 113 rozvodů. V roce 1999 došlo k náhlému úbytku počtu rozvodů. Oproti předchozímu roku

1998, kdy bylo zaznamenáno 32 363 rozvodů, klesl tento počet v roce 1999 na 23 657. Tento pokles byl zapříčiněn změnou v legislativě a to konkrétně zákonem č.91/1998 Sb., který upravil podmínky pro rozvod. Například jednou z podmínek pro rozvod je to, že partneři žijí minimálně šest měsíců odděleně. Další z podmínek je oboustranný souhlas partnerů s podáním návrhu na rozvod. Tímto zákonem není umožněno rozvést manželství, které trvá méně než jeden rok.⁵⁹

Tabulka č.6: Ukazatele rozvodovosti, 1991-2007

Ukazatel	1991	1999	2002	2005	2006	2007
Počet rozvodů	29 366	23 657	31 758	31 288	31 415	31 129
Počet rozvodových řízení	38 263	29 610	36 665	35 698	35 683	
Úhrnná rozvodovost (%)	34,7	32,5	45,7	47,3	48,7	48,7
Průměrná délka trvání manželství (roky)	10,1	10,8	11,5	12,2	12,0	12,3

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Rozvodovost, ČSÚ, [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf), staženo dne 29.5.2009

Úhrnná rozvodovost, která vyjadřuje *podíl manželství, který by skončil rozvodem při zachování současné úrovně rozvodovosti podle doby uplynulé od sňatku*⁶⁰, se od roku 2005 ustálila pod hranicí 50%. Manželství, které bylo ukončeno v roce 2007 trvalo přibližně 12 let, oproti roku 1991 trvalo o 2 roky déle.

Ivo Možný upozorňuje, že musíme mít, pokud se jedná o dramatický a dlouhodobý nárůst počtu rozvodů především na paměti:⁶¹

1. Pravděpodobnost, že dojde k rozvodu, je ovlivněna dobou, která průměrně uplyne, než dojde k ukončení manželství jiným způsobem, například smrtí jednoho z manželů. V tradiční společnosti byla menší míra rozvodovosti již z důvodu vysoké úmrtnosti, kdy bylo více manželství ukončeno smrtí.

⁵⁹ Ediční plán 2002, Vývoj rozvodovosti v ČR v letech 1989-2001, ČSÚ, dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003ECF1F>, staženo 2.3.2009

⁶⁰ Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva v roce 2007, Rozvodovost, ČSÚ, dostupné na: [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf), staženo dne 29.5.2009

⁶¹ Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2008, str.211-213

2. K tomu, aby vůbec mohlo dojít k rozvodu, je nutné uzavřít sňatek. Z tohoto vyplývá, že míra sňatečnosti ovlivňuje míru rozvodovosti.

V dnešní době je stále více žen čím dál méně finančně závislých na manželovi. V případě rozvodu však nastane u mnohých z nich moment, že se dostanou do horší ekonomické situace. Na otázku, kde se tedy bere stále se zvyšující rozvodovost odpovídá E. Sullerotová následovně: „*Snížil se práh tolerance ve společném životě.*“⁶²

Po několikaletém manželském vztahu u většiny párů dochází k citovému ochlazení. Někteří lidé se s tím ale nedokáží vyrovnat a hledají si jiné partnery, milence. Nevěra pak v mnohých případech vede k rozvodu.

Je pravda, že rozvod je v dnešní době považován spíše za „normální“. Lidé se na něj přestali dívat skrze prsty. Naopak u některých lidí znamená jisté „osvobození“. Sullerotová výstižně poukazuje na to, jak jsou ženy různými „ženskými“ časopisy a jinými médii v tomto ohledu podporovány.⁶³

Dalším problémem je, že stále méně lidí věří ve stálost a v dlouhé trvání manželství. „*Trvání páru má hodnotu jen tehdy, pokud partner i nadále uspokojuje toho druhého tak, jak očekával.*“⁶⁴ Pokud se nenaplnují očekávání partnerů od manželství, dochází v častých případech k podání žádosti o rozvod.

Podle Kučery se stal v období 1990-2008 život v jednom manželství pro asi třetinu mužů a žen přežitkem. Pro tyto muže a ženy představuje manželství omezení osobních svobod a kariéry.⁶⁵

Kučera spolu s dalšími lidmi předpokládal, že „*snížení intenzity sňatečnosti a posun sňatkového věku se projeví pozitivně ve snížení úrovně rozvodovosti*“⁶⁶ (období 1990-2008). Podle tabulky č.6 se však úhrnná rozvodovost v období od roku 1991 do roku 2007 zvýšila.

⁶² Sullerotová, E.: *Krize rodiny*, 1998, str. 51

⁶³ Sullerotová, E.: *Krize rodiny*, 1998, str. 51

⁶⁴ Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*, 1999, str.112

⁶⁵ Kučera, M.: *Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky*, 2008, str.235

⁶⁶ Kučera, M.: *Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky*, 2008, str.235

3.3 Porodnost

V 90. letech dochází k výrazné změně v počtu živě narozených dětí. Zatímco v roce 1991 dosahoval počet živě narozených dětí 129 354 o deset let později se narodilo pouze 90 715 dětí. Došlo tedy k výraznému snížení. V roce 1995 klesl tento počet pod stotisícovou hranici. V roce 1999 byla zaznamenána zatím nejnižší hodnota, 89 471 živě narozených.

Od roku 2002 do roku 2007 byl opět zaznamenán růst počtu živě narozených dětí. V roce 2005 počet živě narozených opět překročil hranici 100 tisíc.

Tabulka č.7: Živě narození v ČR (vlastní zpracování tabulky)

Rok	Celkem živě narození	Podle věku matky					Stav matky
		20-24 let	25-29 let	30-34 let	35-39 let	40-více	svobodná
1991	129 354	57 817	34 241	12 054	4 431	766	9 226
1992	121 705	53 614	32 406	11 183	4 015	768	9 441
1993	121 025	53 132	32 097	11 705	4 240	763	11 269
1994	106 579	47 312	28 742	11 547	3 896	741	11 378
1995	96 097	42 126	27 255	11 745	3 655	707	10 910
1996	90 446	39 123	26 920	11 940	3 632	692	11 244
1997	90 657	37 797	29 000	12 411	3 826	684	11 946
1998	90 535	35 704	31 225	12 829	4 032	710	12 875
1999	89 471	32 024	33 796	13 318	4 255	731	13 966
2000	90 910	28 898	37 467	14 506	4 822	749	15 064
2001	90 715	24 985	39 512	16 356	5 183	852	16 359
2002	92 786	22 607	41 257	18 421	5 788	918	18 095
2003	93 685	19 919	42 048	20 964	6 008	1 033	20 753
2004	97 664	17 940	43 047	25 058	6 810	1 150	23 451
2005	102 211	16 716	43 354	29 699	7 664	1 276	25 753
2006	105 831	15 884	41 935	34 198	8 861	1 463	28 292
2007	114 632	16 241	42 169	40 187	10 831	1 670	32 026

Zdroj: Veřejná databáze ČSÚ, Živě narození v ČR,

http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU004&stranka=0&kapitola_id=18, staženo 1.3.2009

Z tabulky je patrný další jev. Dochází k tomu, že se zvyšuje věk matek při porodu. Ve věkové oblasti 20-24 let dochází ke snižování absolutního počtu narozených dětí. Zatímco v roce 1991 se ženám v tomto věku narodilo 57 817 dětí, v roce 2007 dosahoval počet živě narozených dětí těchto žen pouhých 16 241. Nejvyšší počet živě narozených dětí byl

zaznamenán ve věkové hranici 25-29 let. Roste také počet narozených dětí u matek, které přesáhly hranici třiceti let.

Od roku 1991 došlo k rapidnímu nárůstu počtu dětí, které se narodily svobodným matkám. Pro porovnání-v roce 1991 tento počet dosahoval hodnoty 9 226, v roce 2007 již 32 026.

Tabulka č.8: Průměrný věk matek při porodu v ČR v letech 1991-2007 (vlastní zprac.tab.)

Rok	1991	1999	2002	2005	2006	2007
Průměrný věk matek	24,7	26,9	27,8	28,6	28,9	29,1

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Porodnost, ČSÚ, [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf), staženo dne 29.5.2009

Z tabulky č.8 je patrné, že dochází ke zvyšování průměrného věku matek při porodu. Tento trend může být důsledkem zvyšujícího se důrazu, který je kladen na vzdělání. Zvyšuje se počet vysokoškolsky vzdělaných žen. Tyto ženy čekají s narozením prvního dítěte až po dokončení studia, což je v případě vysokoškolaček asi okolo 25. roku. V dnešní době není neobvyklé, když ženy přivedou na svět své první dítě až kolem 30. roku. Konkrétně v roce 2007 byl průměrný věk matky při porodu 29,1 let. Dalšími možnými faktory, které mají vliv na to, proč žena oddaluje narození prvního dítěte, jsou například snadná dostupnost antikoncepce, možnost cestování, ekonomické zabezpečení.

Tabulka č.9 : Živě narození v manželství a mimo manželství v letech 1991 až 2007 (vlastní zpracování tabulky)

Rok	Počet živě narozených celkem	V tom		Podíl živě narozených mimo manželství v %
		v manželství	mimo manželství	
1991	129 354	116 651	12 703	9,8
1999	89 471	71 045	18 426	20,6
2002	92 786	69 327	23 459	25,3
2005	102 211	69 802	32 409	31,7
2006	105 831	70 572	35 259	33,3
2007	114 632	75 095	39 537	34,5

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Porodnost, ČSÚ, [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf), staženo dne 29.5.2009

Na konci dvacátého století dochází ke zvyšování počtu nesezdaných soužití. Tento fenomén se projevil v růstu počtu dětí narozených mimo manželství. Zatímco v roce 1991 byl počet živě narozených dětí mimo manželství 12 703, v roce 2007 tento počet činil už 39 537. Znamená to tedy nárůst podílu živě narozených mimo manželství za období 1991 až 2007 o 26 834 . Zatímco v roce 1991 připadlo na jednu neprovdanou ženu 9,8 % ze všech živě narozených dětí, v roce 2007 už na jednu neprovdanou ženu připadlo 34,5 % ze všech živě narozených dětí.

Tabulka č.10: Úhrnná plodnost v České republice v letech 2001-2007

(vlastní zpracování tabulky)

Rok	1991	1999	2002	2005	2006	2007
Česká republika	1,86	1,13	1,17	1,28	1,33	1,44

Zdroj: Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Porodnost, ČSÚ,

[http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf), staženo dne 29.5.2009

Úhrnná plodnost vyjadřuje počet živě narozených dětí připadajících na jednu ženu v reprodukčním věku 15-49 let. Přičemž pro udržení stavu populace je nezbytné, aby tato hodnota dosahovala hodnoty alespoň 2,1.⁶⁷

V posledních letech se podle tabulky č.10 rodilo v přepočtu na jednu ženu přibližně 1,2 dítěte. V roce 2006 činila úhrnná plodnost hodnoty 1,33 dítěte a v roce 2007 dosáhla úhrnná plodnost v ČR dokonce 1,44 dítěte. Podle výše těchto hodnot patří Česká republika mezi země, kde se rodí vůbec nejméně dětí na světě. K tomu, aby Česká republika dosáhla potřebné hodnoty 2,1 pro zachování reprodukce populace, by bylo potřeba, aby se dosavadní hodnota zvýšila téměř dvakrát. Hodnoty pod 2,1 jsou skutečně alarmující a nesou sebou negativní důsledky pro celou společnost. Jedním z negativních důsledků je vymírání populace.

Podle Kučery bude v České republice při takto nízké úhrnné plodnosti ubývat nejdříve dětí a později vnuků a vnuček. Bude docházet čím dál více k zeslabování vazeb uvnitř rodiny. Důsledkem toho může nastat situace, že senioři budou na sklonku svého života osamělí.⁶⁸

⁶⁷ Demografický informační portál, sekce Porodnost, Ukazatele, dostupné na: http://www.demografie.info/?cz_porodnostukazatele, staženo dne 1.3.2009

⁶⁸ Kučera, M.: *Padesát let hodnocení populačního vývoje*, 2008, str.238

3.4 Druhý demografický přechod

S konceptem *druhé demografické tranzice*⁶⁹ přišli v roce 1986 demografové **Ron Lesthaeghe** a **Dirk van de Kaa**. Tento termín byl použit v souvislosti s reakcí na novou velkou proměnu demografického chování charakteristického pro západní Evropu od šedesátých let dvacátého století. Podle Dirka van de Kaa byl tento proces započat v roce 1965. Hlavním rysem druhého demografického přechodu je hluboký pokles plodnosti, za čímž stojí individualismu, tedy důraz na seberealizaci a práva jedince.⁷⁰

Na průběh tohoto procesu měly vliv kulturní a ideové změny, jejich šíření a následné přijímání širší společností, což vedlo k tvorbě nových vzorců a pravidel chování.⁷¹ Dříve se tyto změny šířily především bezprostředním kontaktem a komunikací mezi lidmi. S otevřením hranic států a s globalizací světa proces difúze inovací, názorů, myšlenek a postojů ještě zesílil. Na naše chování mají vliv nejen naši rodiče, přátelé a jiné skupiny lidí, se kterými navazujeme kontakt, ale v dnešní době jsou to především média, která nás zásadním způsobem ovlivňují.

Druhý demografický přechod se podle Dirka van de Kaa vyznačuje proměnou k demografickému individualismu a modernismu. Jednotlivé fáze tohoto přechodu se vyznačují posunem od jedné kvality ke kvalitě nové, například:

1. „posun od manželství k nesezdanému soužití“,
2. „posun od antikoncepce jako prostředku ochrany před nechtěným těhotenstvím k antikoncepci, která umožňuje sebenaplňující volbu, zda dítě vůbec mít a kdy ho mít“,
3. „posun od éry, v níž dítě bylo středobodem života rodičů“,
4. „posun od uniformních rodin a domácností k pluralitním formám rodin a domácností.“⁷²

Van de Kaa zformuloval následující charakteristické jevy druhého demografického přechodu:⁷³

⁶⁹ Pozn: pojem tranzice pochází od Rabušice. V překladu pojem tranzition znamená v českém jazyce přechod. Proto budu i nadále v textu, s výjimkou doslovných citací Rabušice, používat pojem přechod.

⁷⁰ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.176 a 177

⁷¹ Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.173

⁷² In: Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.177 a 178

⁷³ van de Kaa, *Options and Sequences: Europe's Demographic Patterns. Journal of the Australian Population Association* 1997, str.1-29. In: Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?*, 2001, str.185-186

1. Došlo k poklesu úhrnné plodnosti, protože ženy ve vyšším věku přestaly rodit děti.
2. Snížil se počet porodů dětí ve vyšším pořadí.
3. Poklesl počet předmanželských koncepcí a počet sňatků vynucených z důvodu těhotenství nevěsty.
4. Průměrný věk se v době sňatku snižoval.
5. Došlo k prodloužení doby mezi sňatkem a prvním porodem, snižoval se počet narozených dětí, což vedlo k dalšímu poklesu úhrnné plodnosti.
6. Zvyšovala se rozvodovost.
7. Mladí lidé odkládají uzavření sňatku a spíše preferují nesezdané soužití. Zvyšuje se průměrný věk v době uzavření prvního sňatku.
8. Mladí lidé uzavírají sňatek, až je žena těhotná. Zvyšuje se podíl dětí, které se rodí ještě před uzavřením sňatku. Zvyšuje se věk ženy v době jejího prvního porodu.
9. Uzákonění sterilizace a potratů snížilo počet nechtěných těhotenství.
10. Nesezdané soužití je podporováno a preferováno těmi, kdo se rozvedli nebo jejichž manželství skončilo úmrtím jednoho z manželů.
11. Zvyšují se počty dětí narozených mimo manželství.
12. Úhrnná plodnost se stabilně pohybuje kolem nízké úrovně.
13. Dochází ke zvyšování podílu prvních a druhých dětí, které se narodily ženám ve vyšším věku.
14. Významně roste dobrovolná bezdětnost.
15. Plodnost jednotlivých kohort je stabilizována pod reprodukční hranicí.

Rok 1964 byl pro téměř celou západní Evropu zlomovým. Po tomto roce se zvyšuje životní úroveň, dochází k poklesu plodnosti, sňatečnosti, početné rodiny mizí a převažují rodiny s jedním nebo dvěma dětmi. Generace mladých lidí, která pociťuje vlastní důležitost a moc, představuje nejsilnější vrstvu. Narodily se do období hojnosti, už nemusí bojovat o přežití, jako jejich rodiče v období válečném a těsně po. Dívky mají k dispozici antikoncepci, která jim umožňuje odkládat těhotenství a tedy i svobodně rozhodovat o budoucím směru jejich osobního života. Začíná se čím dál tím více projevovat individualismus a dochází k oslabování příbuzenských vztahů. Rodina je chápána jako instituce, která omezuje autonomní svobodu jedince a přestává být chápána jako bezpečné útočiště. Roli ochránitele totiž přebírá stát, který zabezpečuje potřebnou materiální pomoc občanům.⁷⁴

⁷⁴ Sullerotová, E.: *Krise rodiny*, 1998, str.33-40

4 Rodinná politika v ČR

Významnou součástí sociální politiky v České republice je rodinná politika. Obecně můžeme rodinnou politiku chápat jako souhrn jednotlivých opatření, která směřují k podpoře rodin s dětmi. Přičemž pomoc rodinám s dětmi ze strany státu a celé společnosti je vnímána jako důležitá investice do budoucího rozvoje právě celé společnosti.⁷⁵ Z tohoto vyplývá, že výchova dětí a péče o ně by neměla být pouze v rukou rodičů, ale měla by být v zájmu celé společnosti, protože právě výchova dětí je jedním z možných ukazatelů jejího budoucího vývoje.

Podle Kocourkové byla téměř do konce 90. let v České republice věnována rodinné politice minimální pozornost a posledních 15 let vývoje podpory české rodiny charakterizuje jako nestabilní a zaměřenou především na finanční podporu rodin s dětmi, které mají nízké příjmy.⁷⁶

Rodinná politika v České republice se podle Kocourkové vyznačuje tím, že upřednostňuje individuální rodičovskou péči před jinými formami péče o dítě. V české republice je oproti jiným státům nejdelší mateřská a rodičovská dovolená, během které je poskytována spíše průměrná finanční kompenzace.⁷⁷

4.1 Definice rodinné politiky

Podle Kuchařové je rodinná politika „*souhrn opatření vlády a vládou podporovaných dalších subjektů ve prospěch rodin a také jednotlivců při plnění jejich rodinných, zejména rodičovských rolí a ve prospěch zdravého vývoje dětí a jejich společenského začlenění. Rodinná politika má dát perspektivu rodičovství, ochraňovat zájmy a zabezpečit práva dětí, rodičů a prarodičů.*“⁷⁸

Národní zpráva o rodině pak definuje rodinnou politiku jako „*soubor činností a opatření státu, která vědomě směřují k uznání a k podpoře výkonu rodinných funkcí ve*

⁷⁵ Potůček, M.: *Účinná rodinná politika v měnícím se světě*, 2005, str. 1

⁷⁶ Kocourková, J.: *Současný "baby-boom" v České republice a rodinná politika*, 2008, str.243

⁷⁷ Kocourková, J.: *Současný "baby-boom" v České republice a rodinná politika*, 2008, str.245

⁷⁸ Kuchařová, V.: *Rodinná politika v ČR – proč a o čem?*, 2006, str. 237

*společnosti včetně finanční i nefinanční kompenzace nákladů na ně vynaložených, a to při současném vymezení sociálních forem, na něž se tato opatření vztahují.“*⁷⁹

4.2 Cíle rodinné politiky

Dlouhodobým cílem rodinné politiky je podle Národní zprávy o rodině „*institucionální podpora zdravé funkční rodiny a podpora zakládání rodin*“.⁸⁰

Cílem rodinné politiky by mělo být „*vytvoření takového prostředí, v němž nebude rodinný život znevýhodněn oproti ostatním formám života, a v němž zároveň budou existovat podmínky pro kvalitní výkon rodinných funkcí v jejich přirozeném prostředí*“.⁸¹

Podle Národní koncepce rodinné politiky je v České republice jejím základním cílem: „*Vytvořit všestranně příznivější společenské klima a podmínky pro rodinu, umožňující lidem realizovat vlastní životní strategie v naplňování partnerských a rodičovských plánů. Respektovat přitom diferencované zájmy a potřeby různých rodinných typů a členů rodin*“.⁸²

Mezi odvozené obecné cíle pak například patří:⁸³

- Posunutí tvorby příznivých podmínek pro rodinu do centra zájmu státní politiky.
- Posilovat hlavně u současné mladé generace vědomí hodnoty rodiny a vlastní odpovědnosti za její fungování a stabilitu.
- Podpora výchovy k partnerství, rodičovství a manželství.
- Posilování ekonomické a sociální suverenity jednotlivých členů rodiny na trhu práce prostřednictvím daňového systému a sociálního zabezpečení.
- Rozvoj výzkumu v oblasti aktuálních potřeb rodin a způsobu jejich uspokojování.

⁷⁹ Národní zpráva o rodině, 2004, str. 13

⁸⁰ Národní zpráva o rodině, 2004, str. 13

⁸¹ Národní zpráva o rodině, 2004, str. 13

⁸² Národní koncepce rodinné politiky, 2005, str. 9

⁸³ Národní koncepce rodinné politiky, 2005, str. 9

Mezi další cíle patří zajišťování slučitelnosti rodinné funkce a zaměstnání. Tohoto cíle lze dosáhnout především pomocí nástrojů personální politiky, mezi které například patří flexibilita pracovní doby, zajištění firemní školky, atd.⁸⁴

Podle vlády České republiky není jejím cílem přenést individuální péči o dítě do tří let v rodině mimo rodinu. Jejím cílem také není zajištění většího zapojení otců do péče o dítě a o rodinu ani dřívější návrat matek do pracovního poměru.⁸⁵

4.3 Nástroje rodinné politiky v oblasti podpory rodin s dětmi

Rodinná politika je ve své podstatě založená na vlivu státu do oblasti rodiny, kdy stát ovlivňuje rodinu prostřednictvím poskytování finančních a nefinančních podpor. V souvislosti s touto problematikou by měla být respektována především ochrana rodiny a její soběstačnost. Důraz je také kladen na vytvoření prostoru pro maximální svobodu v rozhodování o rodinných záležitostech. „*Jakákoli forma podpory by proto neměla vytvářet pouto závislosti rodiny na státu, ale naopak posilovat soběstačnost a nezávislost rodiny.*“⁸⁶

Jak již bylo v předchozí kapitole zmíněno, jedním z cílů rodinné politiky je posílení ekonomické a sociální suverenity rodin a jejich členů za účelem dosažení příznivých podmínek především pro rodiny s nezaopatřenými dětmi.⁸⁷

K tomu, aby bylo tohoto a dalších cílů rodinné politiky dosaženo, používá stát především následujících podob podpory rodin.⁸⁸

- **Finanční podpora** – jde o přerozdělení příjmů rodinám či osobám ve společensky uznaných situacích. Finančně je možné tyto osoby a rodiny podporovat buď **přímo** – prostřednictvím sociálních dávek nebo **nepřímo** – skrze daňový systém.

⁸⁴ Krebs, V. a kol.: *Sociální politika*, 2005, str. 348

⁸⁵ Kocourková, J.: *Současný "baby-boom" v České republice a rodinná politika*, 2008, str.247

⁸⁶ *Národní zpráva o rodině*, 2004, str. 15

⁸⁷ *Národní koncepce rodinné politiky*, 2005, str. 9

⁸⁸ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.7

- **Nefinanční podpora** – má podobu poskytovaných služeb pro rodiny, jejichž cílem je vytváření příznivého klimatu v rodinném životě. Mimo jiné napomáhá sladění pracovních a rodinných povinností.

„Součástí rodinné politiky mohou být i taková opatření, jejichž cílem je favorizovat určitý typ rodinného chování. Efekt těchto opatření závisí na tom, jak lidé tato opatření vnímají a do jaké míry jsou ochotni přizpůsobit své chování normě, kterou daný stát vytváří.“⁸⁹

4.3.1 Přímá finanční podpora

V České republice je přímá finanční podpora rodin⁹⁰ realizována hlavně skrze dávky státní sociální podpory. Systém státní sociální podpory je v České republice upraven zákonem č.117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů. Na základě tohoto zákona jsou poskytovány tyto dávky:⁹¹

- přídavek na dítě
- rodičovský příspěvek
- sociální příplatek
- příspěvek na bydlení
- dávky péstounské péče
- porodné
- pohřebné

Tabulka č.11 : Přídavek na dítě

Věk nezaopatřeného dítěte	Přídavek na dítě v Kč měsíčně
do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Zdroj: Státní sociální podpora, Přídavek na dítě, MPSV, [http:// www.mpsv.cz/cs/2](http://www.mpsv.cz/cs/2), staženo dne 12.3.2009

⁸⁹ Kocourková, J.: *Současný“baby-boom“ v České republice a rodinná politika*, 2008, str.246

⁹⁰ rodina je v tomto případě dle MPSV chápána jako soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti

⁹¹ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: www.mpsv.cz/cs/2, staženo dne 12.3.2009

Přídavek na dítě je poskytován za účelem krytí nákladů spojených s výživou a výchovou nezaopatřených dětí. Při jeho poskytování je testován příjem rodiny.⁹² Nárok na tento přídavek mají rodiny s příjmem do 2,4 násobku životního minima.⁹³ Tato omezení způsobila, že přídavek na dítě mohou čerpat v současnosti spíše nízkopříjmové rodiny.

Na **rodičovský příspěvek** má podle Ministerstva práce a sociálních věcí nárok rodič, „*který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině.*“⁹⁴ Je přitom stanoven v pevně daných měsíčních částkách (rodič si přitom může zvolit čerpání tohoto příspěvku po dobu dvou, tří nebo čtyř let):⁹⁵

- **zvýšené** – 11 400 Kč
- **základní** – 7 600 Kč
- **snížené** – 3 800 Kč
- **nižší** – 3 000 Kč

Zvýšené čerpání je především zaměřeno na matky, které se chtějí vrátit co nejdříve do pracovního procesu, respektive do dvou let dítěte. Základní čerpání umožňuje pobírat každý měsíc 7 600 Kč a to po dobu tří let. Se snižující se měsíční částkou rodičovského příspěvku se prodlužuje doba možnosti jeho čerpání.

Sociální příplatek je další dávkou, u které se testuje příjem rodiny. Jeho poskytnutí má pomoci rodinám s nízkými příjmy krýt jejich potřebné výlohy. Nárok na tento příplatek je vázán na „*péči o nezaopatřené dítě a na stanovenou hranici příjmů v rodině, která v předchozím kalendářním čtvrtletí musí být nižší než dvojnásobek životního minima rodiny.*“ Vliv na jeho výši nemá pouze příjem rodiny, ale i další skutečnosti jako je zdravotní postižení dítěte, zdravotní postižení rodiče a v úvahu se bere i osamělost rodiče. Po dobu tří let je poskytován vyšší sociální příplatek také rodinám, kde se naráz narodilo více dětí. Dále také rodinám, jejichž dítě studuje prezenčně na střední nebo vysoké škole.⁹⁶

⁹² Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.13

⁹³ Ministerstvo práce a sociálních věcí, sekce Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2>, staženo dne 12.3.2009

⁹⁴ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2>, staženo dne 12.3.2009

⁹⁵ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2>, staženo dne 12.3.2009

⁹⁶ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009

Příspěvek na bydlení je opět testovanou dávkou. Stát ho poskytuje vlastníkovu nebo nájemci bytu v případě, že 30% (v Praze 35%) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení. Stát tedy prostřednictvím tohoto příspěvku přispívá nejen rodinám, ale i jednotlivcům s nízkými příjmy na bydlení.⁹⁷

Porodné je jednorázový příspěvek na náklady, které vzniknou matkám v souvislosti s narozením dítěte. Výše porodného je v současnosti v České republice stanovena na 13 000 Kč na každé narozené dítě.⁹⁸

Nárok na **pohřebné**, které v současnosti činí 5 000 Kč, má osoba, která zajistila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Podmínkou je také trvalý pobyt zesnulého na území ČR ke dni jeho úmrtí.⁹⁹

Dávkami pěstounské péče stát přispívá na potřeby spojené s péčí o dítě, o které se rodiče nemohou nebo nechtějí starat a je tedy svěřeno do pěstounské péče. V dnešní době v ČR existují čtyři dávky pěstounské péče: **příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.**¹⁰⁰

V souvislosti s přímou finanční podporou zmiňují ještě **peněžitou pomoc v mateřství**, která je vyplácena matkám ze zákona o nemocenském pojištění. 1. ledna 2009 nabyt účinnosti nový zákon o nemocenském pojištění, který zvýšil částku poskytované peněžité pomoci v mateřství. Zatímco v minulém roce 2008 byla její maximální výše 14 370 Kč měsíčně, od letošního roku 2009 si mohou matky přijít až na 28 890 Kč měsíčně. Její výše je však vázána na dosavadní příjem matky. Tato peněžítá pomoc v mateřství se zpravidla začíná vyplácet šest až osm týdnů před plánovaným porodem.¹⁰¹

Podle Kocourkové je systém dávek státní sociální podpory a daňových úlev málo propojený a jeho vliv na finanční situaci domácností s dětmi roztříštěný. Upozorňuje na to, že v posledních letech došlo ke snížení dávek pro děti, především přídatku na dítě. Nejvýznamnější dávkou pro rodiny s dětmi představuje od roku 2005 rodičovský příspěvek.

⁹⁷ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009

⁹⁸ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009

⁹⁹ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009

¹⁰⁰ MPSV, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009

¹⁰¹ Maminky se mohou těšit na vyšší mateřskou, MPSV, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/5796>, staženo dne 27.3.2009

Podle Kocourkové se zdálo být účinným krokem (platným od začátku roku 2004) zrušení omezení výdělku při současném pobírání rodičovského příspěvku v. Toto opatření bylo zavedeno s cílem zvýšit životní úroveň rodin a mělo donutit matky, aby byly i nadále v kontaktu se svým zaměstnavatelem. Tato možnost ale byla využita pouze necelou jednou pětinou matek.¹⁰²

4.3.2 Nepřímá finanční podpora

Rodinám je poskytována nepřímá finanční kontrola především ve formě daňových opatřeních.

Cílem daňových opatřeních je zajištění soběstačnosti rodin a ponechání většího množství financí v jejich rozpočtu.¹⁰³

V současnosti existují tato daňová opatření v oblasti podpory rodin s dětmi:¹⁰⁴

- **sleva na dani na manželku s nízkým příjmem** – na tuto slevu má v roce 2009 nárok ten poplatník, pokud si jehož manžel(ka) vydělal(a) za kalendářní rok méně než 68 000 Kč.¹⁰⁵
- **daňové zvýhodnění na dítě** – toto zvýhodnění činí **10 680 Kč ročně** na každé vyživované dítě žijící s poplatníkem daně v jedné domácnosti a **21 360 Kč ročně**, jde-li o dítě, které je držitelem průkazu ZTP/P.

Dalším možným daňovým opatřením je odpočet úroků z úvěrů na bydlení z daňového základu. V rámci jedné domácnosti si v současnosti může poplatník odečíst až **300 000 Kč ročně**, to znamená až o 45 000 Kč menší daň.¹⁰⁶

Podle Kocourkové roste význam daňových úlev v oblasti podpory rodin s dětmi, ale jejich využití je stále malé.¹⁰⁷

¹⁰² Kocourková, J.: *Současný "baby-boom" v České republice a rodinná politika*, 2008, str.244

¹⁰³ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.15

¹⁰⁴ Pelech, P.: *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti*, 2008, str. 35 a 56

¹⁰⁵ Sleva na manželku. Ušetří vám 25 tisíc na daních, dostupné na:

<http://aktualne.centrum.cz/finance/prilohy/clanek.phtml?id=629986>, staženo 27.3.2009

¹⁰⁶ Sleva na manželku. Ušetří vám 25 tisíc na daních, dostupné na:

<http://aktualne.centrum.cz/finance/prilohy/clanek.phtml?id=629986>, staženo 27.3.2009

¹⁰⁷ Kocourková, J.: *Současný "baby-boom" v České republice a rodinná politika*, 2008, str.245

4.3.3 Nefinanční podpora

Podle MPSV rozlišujeme z pohledu rodinné politiky tři typy aktivit, které jsou zaměřené na podporu rodin:¹⁰⁸

1. Sociální služby zaměřené na pomoc a podporu jednotlivým členům rodiny nebo zaměřené na rodinu jako celek, která se nachází v nepříznivé sociální situaci. Poskytování této služby má sloužit jako prevence sociálního vyloučení. Jsou sem řazeny tyto druhy sociálních služeb:

- **sociální poradenství** (například manželské poradny, poradny pro oběti domácího násilí)
- **služby sociální péče** (například osobní asistence, pečovatelská služba)
- **služby sociální prevence** (azylové domy, domy na půl cesty, telefonická krizová pomoc)

2. Služby na podporu fungující rodiny. Účelem poskytování tohoto druhu služeb je především ulehčování a posilování rodinného soužití a také soužití manželů či partnerů. Dalším možným cílem je podpora rodin v péči o dítě a harmonizace jejich pracovního a rodinného života. Patří sem:

a) komerčně poskytované služby: například volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti, pomoc s vedením domácnosti a hlídání dětí nerodičovskou osobou

b) nekomerčně poskytované služby: například mateřská centra, volnočasové aktivity pro děti, podpora a výchova k harmonickému manželství a partnerství, podpora v oblasti slučitelnosti rodinného a pracovního života

3. Činnost poskytovaná v rámci sociálně-právní ochrany dětí:

- preventivní a poradenská činnost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- práce s dětmi vyžadující zvýšenou pozornost v rámci sociálně-právní ochrany dětí
- zřizování zařízení sociálně-právní ochrany dětí.

¹⁰⁸ MPSV, sekce Rodina, Aktivity k podpoře rodiny, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/4#apr>, staženo dne 27.3.2009

4.4. Subjektivní hodnocení vlivu nástrojů rodinné politiky ze strany respondentů

Při hodnocení vlivu nástrojů na rodinnou oblast jsem vycházela ze studie **Sylvy Höhne** s názvem „**Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití**“, která pomocí dotazníkového šetření zjišťovala vliv státní podpory na život rodin.

Jednotlivá opatření rodinné politiky, především dávky státní sociální podpory stále významně přispívají do rodinných rozpočtů samoživitelů a rodin s malými dětmi. Na základě subjektivního hodnocení jsou sociální dávky rodiči vnímány jako velmi potřebné a významné. Někteří rodiče (především mladí a nesezdaní) dokonce přiznávají, že jsou na těchto dávkách závislí. Neúplné rodiny pak vnímají finanční podporu ze strany státu jako velice důležitou a potřebnou k tomu, aby se zlepšila jejich životní situace. Více jak 80% rodičů z neúplných rodin by chtělo, aby stát vyplácel vyšší dávky.¹⁰⁹

Z vyjmenovaných přímých finančních dávek a podpor hraje nejdůležitější roli peněžitá pomoc v mateřství. Jestliže by o ní rodina přišla, znamenalo by to pro rozpočet rodiny velký zásah. Zásadně by se situace ztráty peněžitě pomoci v mateřství dotkla neúplných rodin - v roce 2006 téměř 60% z nich odpovědělo, že by pro ně ztráta této finanční pomoci znamenala velmi podstatný zásah do jejich rozpočtu a že by nevyšli s příjmy. Další významnou sociální dávkou, jejíž ztráta by znamenala negativní dopad na rodinný rozpočet je pak rodičovský příspěvek.¹¹⁰

Vzhledem k finanční výši těchto dávek je vysoce pravděpodobné, že by ztráta peněžitě pomoci v mateřství a rodičovského příspěvku podstatně ovlivnila rozpočty rodin i v současnosti.

Z výsledku šetření z roku 2006 je zřejmé, že rodiče jednoznačně preferují vyšší finanční dávky než zajištění sociálních služeb. Höhne ovšem zdůrazňuje, že s rostoucí úrovní vzdělání roste preference služeb pro denní péči o děti, které by umožnily matkám vrátit se co nejdříve do pracovního procesu. Na preference rodičů má vliv i jejich příjem. Rodiče

¹⁰⁹ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.19, 22 a 48

¹¹⁰ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.24 a 48

s vyššími příjmy by totiž spíše upřednostňovali nefinanční podporu oproti rodinám s nízkými příjmy, které preferují především přímé finanční sociální dávky.¹¹¹

Co se týká daňových opatření v oblasti podpory rodin, zde se snižování daní více vyplatí rodičům starších dětí, kterým by tak zbylo více finančních prostředků z příjmu. Jejich pracovní příjmy by tedy byly vyšší než je částka, kterou by dostali na sociálních dávkách.¹¹²

Z šetření Sylvie Höhne navíc vyplývá, že nástroje rodinné politiky nemají až tak zásadní vliv na to, zda si rodiče pořídí dítě. Rodiče však připouští, že by jim účinná pro rodinná opatření usnadnila a umožnila realizovat jejich rodičovské plány dříve. Mnohem větší přínos těchto nástrojů vidí rodiče v tom, že jim umožní lépe skloubit rodinnou a pracovní oblast. Pro asi 80% mladých rodin a cca 70% neúplných rodin jsou nástroje rodinné politiky důležité pro oblast sladování profesních a rodinných povinností. Z šetření také vyplynulo, že pro většinu rodin jsou opatření rodinné politiky důležitá až v období výchovy dětí.¹¹³

¹¹¹ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.28, 29

¹¹² Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.48

¹¹³ Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, 2008, str.34 -35 a 48

Závěr

Rodina je stále v naší společnosti považována za základní jednotku státu. Její význam vyplývá z řady důležitých a nezastupitelných funkcí, které plní. Rodina a změny v demografickém chování současné generace mladých lidí se stávají stále častějším předmětem zkoumání odborníků, především sociologů a demografů, jejichž snahou je vysvětlení příčin těchto změn. Významnou teorií, která se zabývá touto problematikou, je koncept druhého demografického přechodu.

Mění se podoba rodiny. Zatímco dříve bylo běžné, že rodiče měli tři a více dětí, dnes jsou tyto vícedětné rodiny spíše výjimkou. Navíc roste počet těch, kteří preferují jedno dítě. S rostoucím vzděláním a pracovní aktivitou žen došlo k částečnému vyrovnání mužských a ženských rolí. Dnes již nemusí být péče o dítě a domácnost výhradně v rukou matky, ale setkáváme se stále více s případy, kdy tuto starost převezme otec. Tato situace je podporována státem, který umožňuje otcům pobírat rodičovský příspěvek a zůstat s dítětem na rodičovské dovolené.

Transformace společnosti po roce 1989 měla významný vliv na oblast rodiny. Po tomto roce došlo v České republice k podstatným změnám v demografickém vývoji.

Klíčové změny spatřuji zejména v těchto oblastech:

- Stále více lidí preferuje nezávislost v partnerských vztazích. Zvyšuje se počet lidí, kteří se rozhodli pro oddělené soužití nebo soužití na zkoušku, které jim přináší větší osobní svobodu. To dokazuje snižování se počtu uzavřených sňatků. Zároveň můžeme pozorovat zvyšující se průměrný věk při uzavření prvního sňatku.
- Dalším ukazatelem je rostoucí rozvodovost, která má vliv na nárůst počtu neúplných rodin.
- Zvyšující se zájem o vzdělání žen a budování kariéry, zároveň dostupnost antikoncepce mají vliv na rostoucí věk prvorodiček.
- Klesá počet živě narozených dětí a dochází k nárůstu počtu dětí narozených mimo manželství. V důsledku klesajícího počtu narozených dětí se snižuje počet členů rodiny, velikost nukleární rodiny se zmenšuje.

Tento demografický vývoj vede k obavám, že nebude dostatek aktivně činných jedinců, kteří by zabezpečili finanční podporu a péči o stárnoucí populaci.

Stát se snaží na tento nepříznivý demografický vývoj reagovat formou účinné rodinné politiky, jejímž cílem je podpora rodin s dětmi. Podpora ze strany státu je poskytována prostřednictvím nástrojů finanční a nefinanční povahy. Reálná míra jejich vlivu se vyjadřuje ovšem velice obtížně.

Ztotožňuji se s výsledky šetření Sylvie Höhne, ze kterých vyplývá, že nástroje rodinné politiky nemají až tak zásadní vliv na rozhodnutí, zda si pořídit dítě. Efektivnější nástroje rodinné politiky by však usnadnily rodičům realizovat jejich plány pořídit si dítě dříve. Můj názor podporuje také analýza statistických dat, které se týkají porodnosti a sňatečnosti. Z těchto dat vyplývá, že se neustále zvyšuje věk při uzavření prvního manželství a zároveň průměrný věk matek při porodu (viz. tabulka č. 4 a č. 8). Podstatně větší význam přikládají rodiče tomu, že jim tyto nástroje umožní lépe skloubit pracovní kariéru s rodinnou oblastí.

Pro rodinnou politiku je v současnosti typické, že se zaměřuje převážně na podporu nízkopříjmových rodin s dětmi a že podporuje individuální péči o dítě.

Největším současným problémem je asi najít účinné nástroje pro skloubení rodiny a zaměstnání, protože matky s dětmi, hlavně po mateřské dovolené, jsou dnes jednou z nejrizikovějších skupin na trhu práce. Pokud by se podařilo účinně vyřešit problematiku jejich zaměstnávání spolu s dostatečným prostorem pro zajištění péče o dítě, mohlo by dojít ke znatelnému posunu, který by měl určitě vliv i na další demografický vývoj.

Jedná se o problematiku natolik aktuální, že nelze podle mého názoru učinit jednoznačný závěr, ale je třeba řady dalších výzkumů, které by mohly být nápomocny k vytvoření nové či úpravě stávající koncepce.

Použité zdroje

Použitá literatura:

- Český statistický úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Ženy a muži v číslech*, Praha, 2000.
- Fišerová, V.: *Rodina*. In: *Demografie (nejen) pro demografy*. Praha: Sociologické nakladatelství, Sociologický ústav AV ČR, 1993, ISBN 80-901424-2-7.
- Giddens, A.: *Sociologie*. Praha: Argo, 1999, ISBN 80-7203-124-4.
- Höhne, S.: *Podpora rodin s dětmi a vliv peněžních transferů na formu rodinného soužití*, Praha: VÚPSV, 2008, ISBN 978-80-87007-93-8. Dostupné na: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_256.pdf, staženo dne 5.4.2009
- Krebs, V.: *Sociální politika*, 3. přepracované vydání. Praha: ASPI, 2005, ISBN 80-7357-050-5.
- Možný, I.: *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006, ISBN 80-86429-58-X.
- Možný, I.: *Rodina a společnost*, 2. vydání, upravené. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008, ISBN 978-80-86429-87-8.
- *Národní koncepce rodinné politiky*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2005. Dostupné na http://www.mpsv.cz/files/clanky/2125/koncepce_rodina.pdf, staženo dne 10.3.2009
- *Národní zpráva o rodině*. Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2004.
- Pelech, P.: *Zdanění mezd, platů a ostatních příjmů ze závislé činnosti*, 16. doplněné a aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2008. ISBN 978-80-7263-433-0.
- Paloncyová, J.: *Změny české rodiny: mladá generace a demografický vývoj*, Praha: VÚPSV, 2002. Dostupné na: <http://praha.vupsv.cz/Fulltext/palon.pdf>, staženo dne 5.4.2009
- Rabušic, L.: *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství, 2001, ISBN 80-86429-01-6.
- Singly, de, F.: *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999, ISBN 80-7178-249-1.
- Sullerotová, E.: *Krise rodiny*. Praha: Karolinum, 1998, ISBN 80-7184-647-3.

Použité články z časopisu:

- Kocourková, J.: *Současný „baby-boom“ v České republice a rodinná politika*, Demografie, 2008, roč. 50, č. 4, str. 240-249.
- Kučera, M.: *Padesát let hodnocení populačního vývoje České republiky*, Demografie, 2008, roč. 50, č. 4, str. 230-239.
- Kuchařová, V.: *Rodinná politika v ČR – proč a o čem?*, Demografie, 2006, roč. 48, č. 4, str. 229-240.
- Rabušic, L.: *O současném vývoji manželského a rodinného chování v České republice*. Demografie, 1996, roč. 38 č. 3, str. 173-180.
- Rabušic, L.: *Polemicky k současným změnám charakteru reprodukce v ČR (sociologická perspektiva v demografii)*. Demografie, 1997, roč. 39 č. 2, str. 114-119.
- Rychtaříková, J.: *Současné změny charakteru reprodukce v České republice a mezinárodní situace*. Demografie, 1996, roč. 38 č. 2, str. 77-88.
- Rychtaříková, J.: *Nechci této společnosti namlouvat, že se nic neděje*. Demografie, 1997, roč. 39 č. 4, str. 267-268.

Použité elektronické zdroje:

- Demografický informační portál, sekce Porodnost, Ukazatele, dostupné na: http://www.demografie.info/?cz_porodnostukazatele, staženo dne 1.3.2009
- Historie prosazování registrovaného partnerství, dostupné na: <http://www.partnerstvi.cz/rp-informace/rp-historie.phtml>, staženo dne 2.6.2009
- Potůček, M.: *Účinná rodinná politika v měnícím se světě*, příspěvek na konferenci Rodina a rodičovství na prahu 21. století – podoba a proměny rodiny, partnerství a rodičovství v současné společnosti jako výzva pro politickou praxi, Praha, 10. – 11. listopadu 2005, citace: http://www.martinpotucek.cz/download/ucinna_rodinna_politika.pdf, staženo dne 16.7.2007
- Sleva na manželku. Ušetří vám 25 tisíc na daních, dostupné na: <http://aktualne.centrum.cz/finance/prilohy/clanek.phtml?id=629986>, staženo 27.3.2009
- V Aténách demonstrovali homosexuálové za platnost sňatků, dostupné na: <http://www.004.cz/view.php?cislocianku=2008093001-ateny-snatky>, staženo dne 11.2.2009

Ministerstvo práce a sociálních věcí

- Ministerstvo práce a sociálních věcí, sekce Rodina, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/4>, staženo dne 6.4.2009
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2>, staženo dne 12.3.2009
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, sekce Rodina, Aktivity k podpoře rodiny, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/4#apr>, staženo dne 27.3.2009
- Ministerstvo práce a sociálních věcí, Státní sociální podpora, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/2#dsp>, staženo dne 27.3.2009
- Maminky se mohou těšit na vyšší mateřskou, MPSV, dostupné na: <http://www.mpsv.cz/cs/5796>, staženo dne 27.3.2009

Český statistický úřad

- Ediční plán 2002, Domácnosti jednotlivců v ČR v letech 1970-2001, ČSÚ, dostupné na: [http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/\\$File/413305a1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/t/68002BEF8D/$File/413305a1.pdf), staženo dne 3.2.2009
- Ediční plán 2002, Vývoj sňatečnosti a rozvodovosti v ČR, Sňatky podle rodinného stavu snoubenců, ČSÚ, dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003E5DFB>, staženo dne 2.6.2009
- Ediční plán 2002, Vývoj rozvodovosti v ČR v letech 1989-2001, ČSÚ, dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/tab/B6003ECF1E>, staženo 1.3.2009
- Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Sňatečnost, ČSÚ, dostupné na: [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/\\$File/400708a2.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435613/$File/400708a2.pdf), staženo dne 29.5.2009
- Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Rozvodovost, ČSÚ, dostupné na: [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/\\$File/400708a3.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B90043561A/$File/400708a3.pdf), staženo dne 29.5.2009
- Ediční plán 2008, Vývoj obyvatelstva ČR v roce 2007, Porodnost, ČSÚ, dostupné na: [http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/\\$File/400708a4.pdf](http://czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/B900435612/$File/400708a4.pdf), staženo dne 29.5.2009
- Statistické analýzy-Rodiny a domácnosti v ČR (podle SLDB), Vývoj počtu rodin a domácností, ČSÚ, dostupné na: [http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_pololeti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_\(podle_sldb\)_](http://www2.czso.cz/csu/2002edicniplan.nsf/o/1102-za_2_pololeti_2002-rodiny_a_domacnosti_v_cr_(podle_sldb)_), staženo 6.4.2009

- Veřejná databáze ČSÚ, Sňatky v ČR, dostupné na:
http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU003&stranka=0&kapitola_id=18,
staženo dne 1.3.2009
- Veřejná databáze ČSÚ, Rozvody v ČR, dostupné na:
http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU009&stranka=1&kapitola_id=18,
staženo 1.3.2009
- Veřejná databáze ČSÚ, Živě narození v ČR, dostupné na:
http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabdetail.jsp?cislotab=DEMCU004&stranka=0&kapitola_id=18,
staženo 1.3.2009

Seznam tabulek

Tabulka č.1: Úplné a neúplné rodiny	23
Tabulka č.2: Sňatky v ČR v období 1991-2007	25
Tabulka č.3: Podíl sňatků svobodných ve věku ženicha 25-49 let podle pohlaví a vzdělání (%) , 1991-2007	27
Tabulka č.4: Průměrný věk mužů a žen při 1. sňatku.....	27
Tabulka č.5: Rozvody v ČR v letech 1989 – 2007	29
Tabulka č.6: Ukazatele rozvodovosti, 1991-2007	30
Tabulka č.7: Živě narození v ČR	32
Tabulka č.8: Průměrný věk matek při porodu v ČR v letech 1991-2007	33
Tabulka č.9 : Živě narození v manželství a mimo manželství v letech 1991 až 2007	33
Tabulka č.10: Úhrnná plodnost v České republice v letech 2001-2007.....	34
Tabulka č.11 : Příklad na dítě	40